

واکاوی سبک زندگی امام حسین (ع) با تأکید بر روابط با همسر و فرزندان

محمد باقر کجیاف*
امیر قمرانی**
نگین مرادی***

چکیده

از مهم‌ترین مباحثی که در اسلام مطرح شده است، شیوه رفتار با همسر و فرزندان است. هدف این پژوهش، واکاوی سبک زندگی امام حسین (ع) با تأکید بر روابط خانوادگی ایشان می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، کلیه کتاب‌ها و مقالات مرتبط با سبک زندگی امام حسین (ع) است. نمونه در این پژوهش، شامل بیست کتاب و چهار مقاله می‌باشد. از روش کیفی تحلیل محتوا با رویکردی کاربردی به مطالعه کتاب‌ها و پژوهش‌های مربوط به سبک زندگی امام حسین (ع) پرداخته شده است. مولفه‌های سبک زندگی امام حسین (ع) شامل هفت مولفه اصلی (رفتاری، ساختاری، ارتباطی، اجتماعی، شناختی، عاطفی-هیجانی و معنوی) و سی مولفه فرعی می‌باشد. بر اساس یافته‌های پژوهش، مشخص می‌شود که سبک زندگی امام حسین (ع) با مولفه‌هایی همچون: آراستگی، صله رحم، حسن خلق، خوش رفتاری، ساده‌زیستی و تمکین و وفاداری نسبت به همسر، تربیت فرزند، مهارت ارتباط کلامی، اصلاح خود، تفریح، کنترل خشم، مرگ آگاهی، تاب‌آوری و مانند آن، می‌تواند الگوی بهبود روابط زوجین و فرزندپروری شایسته آنان شود و نیز مایه دوام یک زندگی مشترک پویا و در نهایت جامعه‌ای توانمند واقع گردد.

کلیدواژه‌ها

سبک زندگی، امام حسین (ع)، روابط با همسر و فرزندان، تحلیل کیفی.

* استاد گروه روان‌شناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان
** استادیار گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان
*** کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)
Email: m.b.kaj@gmail.com, aghamarani@yahoo.com, Moradin691@gmail.com

مقدمه

خانواده، نخستین بستر رشد همه‌جانبه انسان محسوب می‌شود و از دیرباز، نقش‌ها و کارکردهای خانواده مورد توجه روان‌شناسان و متخصصان تعلیم و تربیت بوده است. انسان، اجتماعی‌ترین موجود روی زمین است و هیچ انسان سالمی نمی‌تواند بدون داشتن ارتباطات با دیگران به حیات خود ادامه دهد. کامل‌ترین و جامع‌ترین نمود این ارتباط، ازدواج است (کبیری، ۱۳۹۴: ۱). سبک زندگی، بیان‌کننده بخشی از فرهنگ است که در جوامع امروزی نقش عمده‌ای در زندگی دارد؛ چراکه با مسائل حساسی همچون هویت فردی و اجتماعی و فعلیت‌بخشیدن به قدرت، تشخیص و انتخاب یا حداقل ایجاد احساس آزادی عمل، پیوند خورده است؛ مسائلی که پاره‌ای از اساسی‌ترین وجوه انسانی را بیان می‌کند. بدین ترتیب، اهمیت مفهوم سبک زندگی در این است که سطحی‌ترین لایه‌های زندگی از آرایش و لباس گرفته تا حالت بیانی و ژست صورت و بدن را به عمیق‌ترین لایه‌های آن پیوند می‌زند. در یک نگاه کلان در بحث مفهومی، تعریف‌ها و ویژگی‌های دین و سبک زندگی نشان می‌دهد، امکان ذاتی برقراری رابطه میان این دو مفهوم وجود دارد؛ زیرا سبک زندگی مطابق تعریف الگو یا کلیت رفتاری ناشی از تمایلات و ترجیحات است. تمایلات و ترجیحات، ناشی از نظام معنایی افراد است و باز هم می‌دانیم یکی از نظام‌های معنایی، دین است. عموم ادیان دارای نظام معنایی، آموزه‌ها و نهادها و ساختارهایی هستند که پیروان‌شان را در ایجاد سبک زندگی مبتنی بر آن توانمند می‌کنند. این‌گونه سبک‌های زندگی ناشی از یک فرهنگ دینی را می‌توان سبک زندگی دینی نامید (مهدوی کنی، ۱۳۸۷: ۱۸).

در سال‌های اخیر، هجمه عظیمی از سوی رسانه‌های غربی به ابعاد مختلف سبک زندگی اسلامی - ایرانی صورت گرفته است. پادزهر اصلی مقابله با این هجمه، احیا و روزآمد کردن و ترویج سبک زندگی اهل بیت (ع) است؛ البته این هجمه، اختصاص به سبک زندگی ایرانی و اسلامی ندارد، بلکه همه دنیا از آن ناراضی‌اند و حتی ملت‌های اروپائی هم از اینکه سبک زندگی آمریکایی در کشورشان رواج پیدا می‌کند و هویت بومی و ملی‌شان را از بین می‌برد، ناراحت هستند. ولی کشور ما، هدف اصلی این حملات

قرار دارد. برخی از آمارها می‌گویند: دو یا سه هزار شبکه ماهواره‌ای به‌طور قطع در کشور ما قابل دریافت است و اغلب اینها به زبان فارسی نیستند و عموم مردم ما نمی‌فهمند که اینها چه می‌گویند؛ اما از طریق کارکردی که اغلب اینها دارند، می‌توان فهمید که دگرگون کردن سبک زندگی جامعه مخاطبانش را در دستور کار دارند. به‌عنوان مثال: پخش موسیقی، آموزش رقص، نمایش مد و مدل، طراحی و دکوراسیون خانه و... هنرهایی هستند که بدون اینکه حرفی بزنند و یا نیاز به فهم زبان باشد، منتقل می‌شود که همه از مصادیق سبک زندگی هستند. بنابراین، یکی از مهم‌ترین پادزهرهای مقابله با این هجمه، احیا و روزآمد کردن سبک زندگی است (شریفی، ۱۳۹۱: نقل از ایمانی، ۱۳۹۴: ۲).

بیان مساله و ضرورت

با توجه به افزایش آمار طلاق و مشکلات زوجین، کم‌بودن آموزش‌های سبک زندگی زوجی و فرزندپروری دینی و اهمیت ویژه این مسئله در زندگی زن و مرد و فرزندان آنها، بسیاری از خانواده‌ها و زوج‌های جوان مسلمان به الگو و سبک زندگی اسلامی قابل اتکا و مستند، برای رشد، تعالی و بهبود روابط خانوادگی نیاز دارند. یکی از این روش‌های تربیتی، روش ارائه الگو است. در این روش، انسان‌های پاک، موفق و کامل به‌عنوان نمونه معرفی می‌شوند و دیگران می‌توانند از رفتار آنها سرمشق گرفته و مثل آنها شوند. در روان‌شناسی به این مسأله توجه شده است که انسان احتیاج به الگوی رفتار و نمونه عمل دارد و به‌طور فطری نیازمند راهنماست (کامرانی‌راد، ۱۳۹۳). نکته جالب توجه این است که جامعه ایران از پیشینه فرهنگی و علمی غنی و کارآمدی برای رویارویی با مسائل خانواده برخوردار است. مهم‌ترین ستون دینی در ایران یعنی قرآن و کلمات پیامبر ﷺ و معصومین علیهم‌السلام، سرشار از توصیه‌های کارآمد و متناسب با عصر حاضر است. تعالیم اسلام درباره چگونگی روابط اعضای خانواده و به‌عبارتی حقوق و مسئولیت‌های متقابل آنها، توجه‌های الزامی و اخلاقی فراوانی دارد. سخنان معصومین و سیره خانوادگی آنان، ظرایف رفتاری جالب‌توجهی در بر دارد که هر چند جزئی به نظر

می‌رسد، گاه در تحکیم پایه‌های خانواده، نقش اساسی دارد (سالاری‌فر، ۱۳۸۷، نقل از رضایی، ۱۳۸۹: ۴). در واقع وجود پیغمبر (ص) و ائمه اطهار (ع) به‌عنوان جانشینان برحق ایشان، کانونی است که ما باید از این کانون، روش زندگی استخراج کنیم. بر این اساس، الگوهای منبعث از سیره معصومان به‌عنوان جانشینان برحق رسول خدا (ص) به‌منزله تئوری‌های تربیتی متقنی است که در سیره ایشان جامه عمل پوشیده است (نوروزی و بدیعان‌گورتی، ۱۳۸۸: ۹۱).

با توجه به این که دین اسلام، ائمه (ع) را به‌عنوان الگوهای معصوم برای زندگی ما معرفی می‌کند، این سوال به ذهن می‌آید که آیا مراجعه به کتاب و سنت و سیره اهل بیت (ع) که سبک زندگی آنها را به ما نشان می‌دهد، برای دوران معاصر و حتی آینده مفید است و قابل الگوگیری می‌باشد یا خیر؟

حکیم معتقد است که: ما بیش از اینکه روی زندگی زمینی معصومین کار کرده باشیم، روی زندگی آسمانی آنها کار کرده‌ایم؛ بدین معنی که در جامعه این‌طور جا افتاده است که ائمه (ع) انسان‌های خیلی خوبی هستند و مقام بالایی دارند و برای ما غیرقابل شناخت می‌باشند. حتی در ذهن ما نهاده شده که غیرقابل الگوبرداری هستند؛ چون آنها موجودات آسمانی هستند، در حالی که در قرآن تأکید شده که پیامبر همانند شما غذا می‌خورد و در کوچه‌ها راه می‌رود. در احادیث ائمه معصومین، به‌خصوص امام رضا (ع) در عیون اخبار الرضا تأکید شده است که: ائمه (ع) متولد می‌شوند، ازدواج می‌کنند، کارهای عادی بشری را انجام می‌دهند و مانند بقیه هستند. بنابراین، این امام که همانند بقیه افراد بشر زندگی می‌کند، می‌تواند برای ما الگو باشد؛ البته ما معتقدیم که ائمه ما معجزاتی داشته‌اند ولی همیشه دست به انجام امور خارق‌العاده نمی‌زدند (حکیم، ۱۳۸۵: نقل از ایمانی، ۱۳۹۴: ۲). بنابراین، با بررسی سبک زندگی امام حسین (ع) - اعم از رابطه ایشان با همسر و فرزندان - می‌توانیم الگوی جامع و زیبایی از روابط درون خانواده را ارائه دهیم تا به بهبود سبک زندگی خانواده‌ها در جامعه ایران اسلامی بیانجامد. بر اساس بررسی‌های محقق، تاکنون در ایران پژوهشی که به‌طور مستقیم به بررسی سبک زندگی خانوادگی امام حسین (ع) پرداخته شده باشد، یافت نگردید، با این وجود،

پاره‌ای از تحقیقاتی که به صورت غیر مستقیم با پژوهش حاضر مرتبط می‌باشند، به شرح زیر هستند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد بین سبک زندگی اسلامی با شادی و رضایت از زندگی دانشجویان شهر اصفهان رابطه وجود دارد. به طوری که سبک زندگی اسلامی با شادکامی، رضایت از زندگی، همبستگی مثبت و معناداری دارند (کجاف؛ سجادیان، کاویانی، انوری، ۱۳۹۰: ۷۰). پژوهش دیگری، رابطه پایبندی مذهبی با الگوهای ارتباطی زن و شوهر را مورد توجه قرار داده است. یافته‌ها، حاکی از آن بود که میان پایبندی مذهبی و نوع الگوهای ارتباطی زوجین در سطح (۰/۰۱) رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، تفاوت معناداری بین الگوهای ارتباطی زوجین (ارتباط سازنده متقابل، ارتباط توقع / کناره‌گیری، ارتباط توقع زن / کناره‌گیری مرد و ارتباط اجتنابی متقابل)، در افراد پایبند به مذهب در مقایسه با افراد ناپایبند به مذهب، تفاوت معناداری وجود دارد. می‌توان از طریق پایبندی مذهبی، الگوهای ارتباطی زوجین را پیش‌بینی کرد و احتمالاً با تغییر آن، الگوهای ارتباطی را نیز تغییر داد (تناگویی، جان‌بزرگی، مهدویان، ۱۳۹۰: ۱۱۲). «اخلاق همسرمداری در قرآن و روایت»، به وظایف هر یک از زن و مرد برای رسیدن به آرامش از دیدگاه قرآن و روایات پرداخته است. در این مقاله، مهم‌ترین راهکارهای عملی زنان برای رسیدن به سعادت‌مندی دنیا و آخرت مواردی از قبیل: عدم انتظار بی‌جا از شوهر، آراستگی، مدیریت خانه، رازداری، تحسین شوهر، بیرون‌رفتن از منزل مگر به اذن شوهر و... و مهم‌ترین وظایف مردان، تامین معاش و خوش‌رفتاری با زن و از میان وظایف غیر الزامی او، صبر بر بدخلقی او و عجله‌نکردن در آمیزش می‌باشد (امیدی، ۱۳۹۲). در پژوهشی با عنوان «بررسی سیره خانوادگی ائمه طاهرين (علیهم‌السلام)»، به بررسی سیره اهل بیت (علیهم‌السلام) در خانواده پرداخته شده است. مهم‌ترین سوال تحقیق این بوده است که سبک و سیره خانوادگی ائمه (علیهم‌السلام) چگونه بوده است؟ و شامل مباحثی درباره کلیات پژوهش، اهمیت خانواده در اسلام، ازدواج و شکل‌گیری خانواده در سیره ائمه (علیهم‌السلام)، مراحل تعلیم و تربیت فرزند در سیره معصومان (علیهم‌السلام) و در نهایت وظیفه‌مداری و حس مسئولیت‌پذیری زن و مرد در سیره ائمه (علیهم‌السلام) است (سلمانی گوازی، ۱۳۹۲).

در پژوهشی با عنوان «تدوین مدل سبک زندگی زوجی اسلامی و بررسی تاثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سازگاری زوجین شهر اصفهان»، به تدوین مدلی از سبک زندگی زوجی اسلامی پرداخته شده است که با آموزش این مدل بر روی زوجین مراجعه کننده به مرکز مشاوره اصفهان و بررسی تاثیر آن بر سازگاری زناشویی، یافته ها نشان داد که سبک زندگی زوجی اسلامی، بر سازگاری زناشویی، تاثیر معناداری دارد و هرچه زن و شوهر تلاش کنند سبک زندگی خود را به سوی اسلامی تر شدن سوق دهند، سازگاری زوجی آن ها ارتقا خواهد یافت (حیرت، ۱۳۹۲). همچنین، همت بناری (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی شیوه تربیت فرزند امام حسین (علیه السلام) پرداخته است که نتایج آن حاکی است که امام حسین (علیه السلام) به زمینه سازی تربیت فرزند قبل از انعقاد نطفه تا اظهار محبت به فرزندان، تشویق فرزندان در برابر کار خوب آن ها، اهمیت آموزش های دینی فرزندان و قدردانی از معلمان و مربیان و احترام به انتخاب جوانان در امر ازدواج، تربیت عملی فرزندان و توجه به نیازهای مادی و روانی فرزندان و غیره توجه داشته اند (همت بناری، ۱۳۹۲: ۶).

به طور کلی، پژوهش هایی که درباره سبک زندگی در خارج از کشور انجام شده، سبک زندگی مبتنی بر دیدگاه های نظریه پردازان غربی است و تناسبی با فرهنگ و ارزش های جامعه اسلامی ندارد و در داخل کشور هم درباره سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) به ویژه سبک زندگی زوجی و خانوادگی ایشان به صورت کاربردی توجه جدی نشده و پژوهشی انجام نگرفته است. لذا با توجه به اینکه ما در جامعه اسلامی زندگی می کنیم ولی سبک زندگی، کاملاً مطابق با آموزه های اسلام نیست، کاربردی کردن سبک زندگی خانوادگی امام حسین (علیه السلام) برای آموزش به زوج های مسلمان، بهبود روابط آنان، ضروری به نظر می رسد.

سوال پژوهش

چنان که گفتیم هدف این مقاله، واکاوی سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) با تأکید بر روابط با همسر و فرزندان می باشد، بنابراین سوال پژوهش عبارت است از: مولفه های سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) چیست؟

روش پژوهش

در این پژوهش، از روش کیفی تحلیل محتوا استفاده شد. در این روش، نگرش به پدیده‌ها به شیوه تمام معیار بوده و به روش استقرایی، داده‌های حاصل از متون علمی و دینی تا سال ۱۳۹۴، مورد مطالعه قرار گرفت و پیشینه نظری و پژوهشی مرتبط با سبک زندگی امام حسین (ع) از طریق سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی مرسوم، الگوی تحقیق به دست آمد. بدین منظور، ابتدا روایات و احادیث معتبر مربوط به سبک زندگی امام حسین (ع) که در منابع اسلامی آمده است، مرور و مطالب مرتبط، شناسایی و فیش‌برداری شدند، سپس این مطالب در قالب کدهای مرتبط با هم دسته‌بندی گردیدند؛ با توجه به پژوهش‌های بومی^۱ که درباره سبک زندگی اسلامی تاکنون انجام شده است، در نهایت، در هفت بعد اصلی دسته‌بندی گردیدند. پس از کدگذاری اولیه داده‌ها، کدهای مذکور به صورت موضوعات کلی تر - موضوعاتی که با هم ارتباط بیشتری داشتند - در یک دسته قرار گرفتند. سپس موضوعاتی که در ابعاد یکسان با هم ارتباط داشتند، نیز در یک مقوله قرار داده شد و به صورت ابعاد کلی سبک زندگی امام حسین (ع) در آمدند.

جامعه آماری

اگرچه اصطلاح جامعه آماری، در پژوهش‌های کمی به کار می‌رود، اما در این پژوهش به مسامحه، تعبیر جامعه مورد مطالعه برای متون کتابخانه‌ای، به کار گرفته شد و محدوده مطالعاتی مورد نظر را معین کرد. بر این اساس، جامعه مورد مطالعه این پژوهش در مباحث نظری عبارت بود از:

- متون دینی معتبر و درجه اول: مانند بحارالانوار، مناقب، المستدرک، تحف العقول، نورالبصار و کشف الغمه و غیره.

۱. ایمانی، ط (۱۳۹۴)، تدوین بسته آموزشی سبک زندگی زوجی حضرت علی (ع) و حضرت زهرا (ع)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان؛
حیرت، ع (۱۳۹۳)، تدوین مدل سبک زندگی اسلامی و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سازگاری زوجین شهر اصفهان، پایان‌نامه دکتری، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان.

- متون و کتاب‌های دینی در زمینه سیره و سبک زندگی امام حسین (ع) مانند: دانشنامه امام حسین (ع)، آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (ع)، کلمات القصار حسین بن علی (ع)، پیشوایان هدایت، تاریخ زندگانی امام حسین (ع)، ده گفتار از امام حسین (ع) و مانند آن.

نمونه و روش نمونه‌گیری

تمام متون معتبر علمی به صورت موضوعی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت. این جست‌وجو و بررسی هم به صورت دستی و فیش‌برداری و هم با استفاده از کتابخانه‌های الکترونیک بود. به این صورت که با کلید واژه‌های مناسب، مطالب مورد نیاز، جست‌وجو و مطالعه شد و متونی که به موضوع پژوهش ارتباط بیشتری داشته، انتخاب شدند که شامل کتاب‌های زیر می‌شود: دانشنامه امام حسین (ع)، بحارالانوار، مناقب، نفس‌المهموم، المستدرک، ارشادالقلوب، تاریخ زندگانی امام حسین (ع)، آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (ع)، ده گفتار امام حسین (ع)، کلمات قصار حسین بن علی (ع)، پیشوایان هدایت، تحف العقول، زنده جاوید حسین (ع) اخلاق حسینی و همسران امام حسین (ع)، بازکاوی و پژوهشی درباره همسر امام حسین (ع)، همچنین مقاله‌های: الگوی روابط انسانی عزت‌مدار با تأکید (ع) بر سیره امام حسین (ع)، تربیت دینی در سیره امام حسین (ع) در واقعه عاشورا، امام حسین (ع) و تربیت فرزندان (ع) و مانند آن.

یافته‌های تحقیق

بر اساس تحقیق و جمع‌آوری مطالب از احادیث و روایات زندگی امام حسین (ع)، آموزه‌های مطلوبی درباره سبک زندگی ایشان به دست آمد که با استفاده و الگوگیری از پژوهش‌هایی که در زمینه سبک زندگی اسلامی صورت گرفته، این الگوها را به هفت مولفه: رفتاری، ساختاری، ارتباطی، اجتماعی، شناختی، عاطفی-هیجانی و معنوی تقسیم‌بندی کردیم. مولفه‌های اصلی و مولفه‌های فرعی آن‌ها در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۱-۱: طبقه‌بندی مولفه‌هایی سبک زندگی امام حسین (ع)

مصادیق	مولفه‌ها
آراستگی، صلہ رحم، حسن خلق، خوش رفتاری، ساده‌زیستی، خدمت به خلق	رفتاری
اطاعت از همسر، وفاداری به همسر، مدیریت مالی، رازداری، مدارا، زمینه‌سازی تربیت فرزند	ساختاری
فن بیان، نصیحت کردن، بخشودگی، خطاب نیکو	ارتباطی
خوبی در برابر بدی، ملایمت در انتقادگر، امر به معروف و نهی از منکر	اجتماعی
عزت‌مندی، اصلاح خود	شناختی
اوقات فراغت و تفریح، کنترل خشم، محبت کردن، علاقه به همسر و فرزندان	عاطفی - هیجانی
ایثار و گذشت از خود، شکرگذاری، راست‌گویی، مناجات، مرگ آگاهی، تاب‌آوری (صبر)	معنوی

از آنجایی که پژوهش یک سوال اصلی را در بر می‌گیرد، ابعاد و مولفه‌های سبک زندگی امام حسین (ع) در جدول ذیل ارائه شده است که شامل هفت مولفه اصلی و زیرمولفه‌های آن می‌باشد.

۱. اقتباس از پایان‌نامه کارشناسی ارشد (تدوین بسته آموزشی سبک زندگی خانوادگی امام حسین (ع) و بررسی اثر آن بر کیفیت زندگی زوجین شهر اصفهان)، مولف.

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
رفتاری	آراستگی	هر کس لباس شهرت و انگشت‌نما - از هر جهت - بپوشد، خداوند او را در قیامت، لباسی از آتش می‌پوشاند. حسین (ع)، ج ۱۴: ۳۹۷
	صله رحم	در روز عاشورا، حضرت دستور دادند خیمه‌ای بر پا کنند و مشک فراوان آوردند و در ظرفی ریخته و در آن خیمه، استعمال عطر نمودند. ۱۳۳: آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (ع): ۳۰۸
	حسن خلق	صله رحم‌کننده‌ترین و دیدوبازدیدکننده‌ترین مردم نسبت به خویشان، کسی است که صله رحم نماید با کسی که با او قطع رابطه کرده است. هر کس با زن و بچه‌اش خوش‌رفتار باشد، عمرش طولانی شود. ارشادالقلوب، ج ۱: ۳۲۳
ساده‌زیستی توام با توجه به خواست همسر	عده‌ای به منزل امام حسین (ع) آمدند، ناگاه فرش‌ها و پشتی‌های فاخر و زیبا را در منزل آن حضرت مشاهده نمودند. عرض کردند: ای فرزند رسول خدا! ما در منزل شما، وسایل و چیزهایی مشاهده می‌کنیم که خوشایند ما نیست (وجود این وسایل در منزل شما را مناسب نمی‌دانیم!!) حضرت فرمود: پس از ازدواج، ما مهریه زنان را پرداخت می‌کنیم و آنها هر چه دوست داشتند، برای خود خریداری می‌کنند. هیچ یک از وسایلی که مشاهده نمودید، از آن ما نیست.	دانش‌نامه امام حسین (ع)، ج ۱۴: ۱۸۹

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
خدمت به خلق	بدانید که نیازهای مردم که به شما مراجعه می‌کنند، خودش از جمله نعمت‌های خدا به شماست. از مراجعه مردم به خودتان مالالت و دلتنگی نکنید و در حدود توانایی خود از کارگشایی شانه خالی نکنید که در غیر این صورت، چه بسا نعمت‌های شما به نقت و بدبختی تبدیل شود و فرصت‌ها از دست شما برود که پشیمانی سودی ندارد.	ده گفتار از امام حسین علیه السلام ، کلمات قصار حسین بن علی علیه السلام : ۶۸
اطاعت از همسر	حسین بن علی علیه السلام از کنار بینوایانی گذشت که به خوردن پاره‌های نان خشک مشغول بودند. بینوایان گفتند: بفرما ای فرزند رسول خدا! امام بر آن سفره نشست و از آن پاره‌های نان تناول کرد و سپس این آیه را تلاوت فرمود: «هر آینه خداوند، خودبزرگ‌بینان را دوست ندارد» سپس فرمود: من دعوت شما را پذیرفتم. اینک شما هم دعوت مرا پذیرا باشید [و به سرای من آئید] گفتند: پذیرا شدیم ای فرزند رسول خدا، سپس برخاستند و به سرای او فرود آمدند. امام حسین علیه السلام به همسر خود دستور داد که با هر آنچه در خانه‌داری، از آنان پذیرایی کن (یا هر آنچه پسند از کرده‌ای، بیاور).	بحار الانوار: ۱۸۹/۴۴

مولفه‌ها	احادیث	منابع	
ساختاری	وفاداری به همسر	نقل شده است که رباب پس از امام حسین علیه السلام ، خواستگاران زیادی از قریش داشت که رضایت به ازدواج نداد، او پیوسته اندوهگین بود و می‌گریست و به سبب همدردی با امام علیه السلام که سه روز جنازه‌ی شریفش بر روی ریگ‌های داغ کربلا باقی مانده بود، روزهای تابستان در خانه‌هایی که سقف و سایه داشتند به سر نمی‌برد (گرچه برخی گفته‌اند که تنها چند روزی پس از عاشورا زنده بود).	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین علیه السلام : ۱۴۸
	مدیریت مالی	تو برای مال خود، باقی نمی‌مانی و مال تو نیز برای تو، باقی نمی‌ماند؛ پس آن را بخور پیش از آنکه تو را بخورد.	کلمات قصار حسین بن علی علیه السلام : ۶۹
	رازداری	رازداری، امانت است.	کلمات قصار حسین بن علی علیه السلام : ۳۶
	مدارا	کسی که بر اثر روی آوردن مشکلات و گرفتاری‌ها دچار سرگردانی شود، کلید حل مشکلش، نرمی و مدارا با مردم است؛ چراکه مدارا نشانه خرمندی است.	کلمات قصار حسین بن علی علیه السلام : ۳۴
	زمینه‌سازی تربیت فرزند	از همبسترشدن با همسران در شبی که قصد سفر دارید، پرهیزید؛ (زیرا) اگر در اثر آن، فرزندی روزی شود، احول (چشم چپ) خواهد شد.	دانشنامه امام حسین علیه السلام ، ج ۱۴

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
ارتباطی	روزی عمرو بن عاص به امام حسین علیه السلام گفت: چرا فرزندان ما از شما بیشتر فن بیان و سخنوری است؟ امام فرمودند: پرندگان کُندپرواز جوجه‌های فروان دارند ولی شاهین تیزپرواز به‌ندرت جوجه به دنیا می‌آورد.	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین علیه السلام: ۱۳۰
	کاری مکن که از آن پوزش بخواهی؛ تحف العقول: ۲۴۸ زیرا مومن نه بد می‌کند و نه عذر می‌طلبد و منافق هر روز بد می‌کند و عذر می‌خواهد.	
	امام حسین علیه السلام که در وصف دختر خود سکینه فرمودند: «و اما سکینه، فغالب علیها الاستغراق مع الله».	نورالابصار: ۲۱
	کسی که بخشش تو را بپذیرد، به تو در بخشش کمک کرده است.	کلمات قصار حسین بن علی علیه السلام: ۱۵۲

موضوعها	احادیث	منابع
اجتماعی	روزی به کوفه آمدم و به مسجد رفتم. آموزه‌هایی از اخلاق حسین بن علی (علیه السلام) را در آنجا دیدم که نشسته بود. از شکل و شمایلش خوشم آمد. گفتم: تو فرزند ابوطالبی؟ فرمود: آری. به او و پدرش ناسزا گفتم اما حسین (علیه السلام) با نگاه رحمت و شفقت به من نگریست و فرمود: آیا تو از شامیان هستی؟ گفتم: آری! آری، سرشتی است که از پدرانم به ارث برده‌ام. پشیمانی را در من در آنچه بر او رفته بود، احساس کرد و فرمود: امروز بر تو سرزنشی نیست. خدوند شما را می‌آمزد. برای کارهایت به ما مراجعه کن که ما را آن‌گونه که با نگاه خوش‌بینانه می‌بینی، خواهی یافت. من از او جدا نشدم، مگر آنکه هیچ کس نزد زمین، محبوب‌تر از او و پدرش ندیدم.	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (علیه السلام)، دانشنامه امام حسین (علیه السلام)، ج ۱۴: ۱۷۱
ملایمت در برابر انتقادگر	مردی به امام حسین (علیه السلام) گفت: در تو تکبری می‌بینم. امام در پاسخ به او فرمود: همه کبریا و بزرگی از آن خدای یگانه است و در غیر او وجود ندارد. خدای تعالی می‌فرماید: پس عزت و ارجمندی از آن خدا و رسولش و مومنان است.	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (علیه السلام): ۱۸۲.

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
امربه معروف و نهی از منکر	امام حسین علیه السلام فرمود: خداوند! تو آگاهی که آنچه انجام دادیم، نه برای رقابت در کسب جاه و مقام بود و نه برای چیزهای پوچ و بیهوده دنیا، بلکه برای این بود که نشانه‌های راه دینت را ارائه دهیم و (مفاسد را) در شهرهای تو اصلاح کنیم تا بندگان مظلوم تو در امنیت و آسایش باشند و به احکام تو عمل کنند.	تحف العقول: ۲۳۹
عزت‌مندی	خداوند بندگان را نیافرید مگر برای اینکه او را بشناسند، هنگامی که او را شناختند، پرستش کنند و با پرستش او از پرستش دیگران بی‌نیاز شوند.	کلمات قصار حسین بن علی علیه السلام : ۱۳۲
اصلاح خود	ادب این است که از خانه خود بیرون آیی و با هیچ‌کس برخورد نکنی مگر آنکه او را برتر از خود بینی.	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین علیه السلام : ۱۴۱
عاطفی-هیجانی	حضرت امام حسین علیه السلام فرمود: همنشینی با اشخاص پست و رذل، سبب شرّ و بدبختی خواهد گشت و همنشینی و مجالست با معصیت‌کاران موجب شک و بدبینی خواهد شد.	بحار الأنوار: ج ۷۸: ۱۲۲

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
عاطفی- هیجانی	در نگاه من این سخن پیامبر (ص) درست است که فرمود: بهترین عمل پس از نماز، شادمان کردن دل مومن، چیزی است که گناهی در آن نباشد.	دانشنامه امام حسین (ع)، ج ۲: ۱۶۱
	به علی بن الحسین (ع) گفته شد: چقدر فرزندان پدرت اندک است! فرمود: شگفت، این که من از او به دنیا آمده‌ام! او در یک شبانه‌روز، هزار رکعت نماز می‌خواند. پس کی وقتی برای زنان داشت؟!!	دانشنامه امام حسین (ع)، ج ۲: ۱۶۱
کنترل خشم	غلامی از غلامان امام حسین (ع)، خطایی سزاوار مجازات انجام داده بود. امام (ع) فرمان داد او را تنبیه کنند. او گفت: مولای من! و فروخورندگان خشم. فرمود: رهایش کنید. غلام گفت: مولای من! و در گذرندگان از مردم. فرمود: از تو گذشتم. گفت: مولای من! و خداوند نیکوکاران را دوست دارد. فرمود: تو در راه خدا، آزادی و دو برابر آنچه (همیشه) به تو می‌دادم، به تو می‌دهم.	دانشنامه امام حسین (ع)، ج ۱۴: ۱۲۱؛ ج ۲: ۱۰۳

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
محبت کردن	یکی از کنیزان امام نزد او آمد و دسته‌گلی به ایشان هدیه کرد. امام به کنیز فرمود: «در راه خدا آزاد هستی) و فرمود: هر گاه ۲: ۲۰۶. به شما تحیت گویند، بهتر از آن یا (دست‌کم) به همان‌گونه پاسخ بدهید .	بحار الانوار، ج ۴۴: ۱۹۵، کشف الغمه، ج ۲: ۲۰۶.
عاطفی- هیجانی	عبدالله بن عتبه می‌گوید: نزد حسین بن علی علیه السلام بودم که علی بن حسین علیه السلام وارد شد. حسین علیه السلام، امام سجاد علیه السلام را صدا زد، در آغوش گرفت و به سینه چسباند، میان دو چشمش را بوسید و سپس فرمود: پدرم به فدایت باد، چقدر خوشبو و زیبایی!	بحار الانوار، ج ۱۹: ۴۶
اظهار علاقه به همسر و فرزندان	لعمرك اثنی لاحب دارا تكون بها سكينة و الرباب احبهما و ابدل جل مالی و ليس لعاتب عندي عتاب به جان تو سوگند! من خانه‌ای را دوست دارم که سکینه و رباب در آن باشند، آنان را دوست دارم و عمده اموالم را به آنان می‌بخشم و به سرزنش کسی توجه نمی‌کنم.	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین علیه السلام: ۱۴۷

منابع	احادیث	مولفه‌ها
آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (ع): ۱۰۵	بنا به برخی روایات، حضرت زینب (ع) در زمان کودکی، ساعتی قبل از ظهر در اتاقی به خواب رفته بود. امام حسین (ع) به آن حجره درآمد و مشاهده کرد که آفتاب از پنجره بر چهره خواهر می‌تابد و حرارت آزارش می‌دهد. پس عبایش را بر پنجره انداخت یا خود در برابر آن ایستاد تا مانع رسیدن اشعه آفتاب بر صورت نازنین وی شود. حضرت زینب با احساس تغییر وضعیت، چشمانش را گشود و پس از مشاهده کار محبت‌آمیز و دلسوزانه امام، با خود عهد کرد که روزی این ایثار و فداکاری برادر بزرگوارش را جبران کند.	عاطفی- هیجانی
		ایثار و مهرورزی
کلمات قصار حسین بن علی (ع): ۸۳	سپاس نعمت گذشته، نعمت آینده را پیش می‌آورد. خدا اگر بخواهد بنده‌ای را غافل‌گیر سازد، نعمت فراوان به او می‌دهد و توفیق سپاس‌گزاری را از او سلب می‌کند.	شکرگزاری
آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین (ع): ۶۶	راست‌گویی عزت است، دروغ‌گویی ناتوانی است.	راست‌گویی
		معنوی

مؤلفه‌ها	احادیث	منابع
مرگ‌اندیشی	میان تو و مرگ، بیش از یک چشم بر هم‌زدن فاصله نیست، پس به انجام کاری بن‌علی علیه السلام : ۱۳۰ بکوش که در روز رستاخیز برایت محفوظ بماند.	کلمات قصار حسین
صبر (تاب‌آوری)	در روز عاشورا در هنگام وداع، امام حسین علیه السلام دخترش سکینه را به سینه چسباند و فرمود: ای سکینه! بدان که پس از مرگ من، گریه‌ای طولانی خواهی داشت. دخترم! تا وقتی که روح در پیکر من است، با اشک حسرتت دل مرا مسوزان. پس آنگاه که کشته شدم، تو سزاوارترین کسی هستی که برایم گریه می‌کنی، ای بهترین زنان.	آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین علیه السلام : ۳۴۱

بحث درباره یافته‌های پژوهش

از جمله مؤلفه‌های رفتاری که از سبک زندگی امام حسین علیه السلام استخراج شد، آراستگی می‌باشد. امام حسین علیه السلام به سرمه کشیدن، استفاده از عطر و بوی خوش و خضاب کردن تاکید داشته‌اند؛ البته آنچه از آراستگی، سفارش شده است، توأم با ساده‌زیستی زوجین است، نه اینکه این آراستگی‌ها، زمینه چشم و هم‌چشمی را در دید و بازدیدها فراهم کند. صله‌رحم، مؤلفه دیگری است که توصیه به آن سبب شادی زوجین و تحکیم پیوندهای خانوادگی و در نهایت، تامین حمایت اجتماعی زوجین می‌شود. خوش خلقی و خوش رفتاری مؤلفه‌های دیگری هستند که گاهی به‌طور فطری انسان از آن بهره‌مند است و

گاهی حاصل مجالست با نزدیکان خوش خلق می‌باشد. پس از ازدواج، زن و شوهر می‌توانند بر اخلاق یکدیگر تاثیر بگذارند. قرآن کریم در آیه ۱۹ سوره نساء به مردان مؤمن دستور می‌دهد که با همسران خود به شیوه‌های پسندیده معاشرت کنند (و عاشروهن بالمعروف) و سپس خطاب به آنان می‌فرماید: «فان کرهتموهن، فعسی ان تکرهوا شیئاً و يجعل الله فیه خیراً کثیراً»؛ اگر از آن‌ها (همسران خود) دلخوش نبودید، (فوراً تصمیم به جدایی نگیرید)؛ چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد و خداوند برای شما خیر فراوانی در آن قرار داده باشد. امام حسین (علیه السلام) نیز می‌فرماید: هر کس با همسر و فرزندش خوش رفتار باشد، عمرش طولانی می‌شود (کنز العمال، ج ۱۳: ۱۵۱)، چه بسا، اخلاق خوش یکی از زوجین و گذشت و مدارایش، به تدریج بر همسرش موثر واقع شود و اصلاح شود. خدمت به خلق، مولفه رفتاری است که باعث توسعه روابط اجتماعی زوجین و رضایت خدا می‌شود. رعایت اعتدال در این اصل در زندگی مشترک حائز اهمیت است.

در بحث از مولفه‌های ساختاری استخراج شده از سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) به مسئله تمکین زن، وفاداری، رازداری، مدارا، مدیریت مالی و زمینه‌سازی تربیت فرزند می‌رسیم. در روایات آمده است که امام حسین (علیه السلام) از همسرشان رباب می‌خواهند، آنچه در خانه پس‌انداز کرده است را به مستمندانی ببخشد که مهمان امام حسین (علیه السلام) هستند و همسرشان این کار را انجام می‌دهد (مجلسی، ۱۳۸۳، ج ۴۴: ۱۸۹)، چرا که مدیریت مالی زندگی به عهده مرد خانواده است و امام حسین (علیه السلام) در روایان متعددی می‌فرمایند: بهترین مال آن است که به وسیله آن، آبرو حفظ شود. یا در جای دیگری می‌فرمایند: اگر جمع کردن اموال برای ترک کردن آن است، چرا انسان آزاده نسبت به این چیزی که ترک کردنی است، بخل بورزد (همان: ۳۷۴). امام حسین (علیه السلام) همچنین درباره مدارا می‌فرمایند: مدارا، نشانه خردمندی است (حالت، ۱۳۶۲: ۳۴) اگر زوجین در زندگی مشترک خود این حدیث ارزشمند را به کار گیرند، بسیاری از مسائل خود را به تدریج حل کرده و زندگی بهتری برای خود رقم می‌زنند. از طرفی زن و شوهر باید رازدار هم باشند و مسائل خصوصی خانه و خانواده خود را با کسی در میان نگذارند. در مولفه ساختاری سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) به تربیت فرزند هم بسیار توجه شده است. ایشان حتی به شرایط انعقاد نطفه هم توجه داشته‌اند.

بررسی مولفه ارتباطی در سبک زندگی خانوادگی امام حسین (علیه السلام) به اقتباس زیرمولفه‌های فن بیان و نصیحت کردن و بخشش منجر شد؛ خوب است زوجین جوان در اکتساب مهارت‌های ارتباطی (اعم از کلامی و غیر کلامی) بکوشند، به این دلیل که یکی از عوامل مشکل ساز، اختلال در ارتباط، یا به عبارتی اختلال در فرایند تفهیم و تفاهم است. وقتی زوجین نتوانند به درستی مسائل خود را با هم در میان گذاشته و نسبت به مسائل زندگی مشترک به اتفاق نظر برسند، زمینه برای اختلافات زناشویی فراهم می‌شود. بنابراین خوب است زوجین، نصایح خود را دور از چشم دیگران و با مهربانی به طرف مقابل، ابراز کنند و گذشت را سرلوحه زندگی خود قرار دهند.

مولفه اجتماعی سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) نیز شامل زیرمولفه‌های: خوبی در برابر بدی، ملایمت در برابر انتقادگر و امر به معروف و نهی از منکر است. در زندگی مشترک، آنچه اهمیت بسیاری دارد، این است که هیچ‌یک از زوجین به دنبال تلافی رفتار طرف مقابل نباشند و سعی کنند بدی را با خوبی پاسخ داده، در شرایطی از هم انتقاد کنند که نقاط مثبت طرف مقابل را هم در نظر داشته و دور از چشم دیگران، عیوب یکدیگر را بیان کرده و اگر با انتقاد همسر خود مواجه شدند با ملایمت و مهربانی، سعی در برطرف کردن عیب خود داشته باشند و همواره بکوشند پوشاننده عیوب یکدیگر باشند. امام حسین (علیه السلام) همچنین به نیکو خطاب کردن اعضای خانواده هم توجه داشته‌اند. به طور مثال، ایشان در وصف دخترشان سکینه فرمودند: «و اما سکینه، فعالب علیها الاستغراق مع الله» (مومن شبنجی، بی تا: ۲۱).

مولفه عاطفی - هیجانی سبک زندگی امام حسین (علیه السلام)، یکی از مهم‌ترین بخش‌های این تحقیق به شمار می‌آید؛ چرا که ناظر بر روابط عاطفی امام حسین (علیه السلام) با همسر و فرزندان‌شان می‌باشد. این مولفه را به زیرمولفه‌ی شامل: اوقات فراغت، تفریح، کنترل خشم، محبت کردن، علاقه به همسر و فرزندان تقسیم کرده‌ایم. نسبت به چگونگی گذراندن اوقات فراغت و تفریح، تاکید امام حسین (علیه السلام) بر شادمان کردن دل مومنان است و نیز اجتناب از همنشینی با افراد پست و رذل است که موجب نافرمانی خدا می‌شوند. چنان‌که می‌فرمایند: برترین اعمال بعد از نماز، غم‌زدایی از مردم و وارد کردن شادی در دل‌های مؤمنان است (حالت، ۱۳۶۲)؛ آن‌جایی که ایشان به مناجات با پروردگار بسیار علاقه داشتند،

در فراغت خود نیز به عبادت خداوند می‌پرداختند. سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) نسبت به کنترل خشم نیز نمونه ممتازی برای الگوگیری زوج‌های جوان هم در ارتباط با یکدیگر و هم در زمینه فرزندپروری آنان است. اگر زوجین جوان بتوانند با پیروی از ایشان در زندگی مشترک، هیجانات خشم‌آلود خود را کنترل کنند، در برابر کلام خصمانه طرف مقابل، سکوت کنند و پاسخ‌گویی را به وقت مناسبی که شرایط آرام‌تری حکمفرماست به تعویق بیندازند، روابط خانوادگی سالم‌تری را شکل می‌دهند و خودشان، الگوی تنظیم هیجان فرزندان‌شان می‌شوند. سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) همچنین درباره محبت و مهربانی با همسر و فرزندان‌شان الگوی زیبایی دارد؛ چنان‌که ایشان از سرودن اشعار عاشقانه برای همسر و فرزندان‌شان ابایی نداشتند. توجه و محبت و مهربانی خود را نثار خانواده خود می‌کردند و در ناگوارترین لحظه‌های زندگی‌شان یعنی واقعه عاشورا نیز از توجه به آنان و ابراز محبت و آرام کردن‌شان کوتاهی نمی‌کردند. از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند به پیشگیری از روابط فرازنشویی در زندگی مشترک منجر شود، تدوام عشق و محبت در زندگی است که فرزندان نیز در سایه این عشق، شکوفا شده و به حد اعلای رشد خود می‌رسند. آخرین مولفه سبک زندگی امام حسین (علیه السلام)، مولفه معنوی است. این مولفه، زیرمولفه‌های بسیاری دارد که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود: ایشار، والاترین ارزش انسانی است که امام حسین (علیه السلام) نیز نه تنها نمونه اعلای یک انسان ایشارگر برای خانواده خود، که برای تمام بشریت است. مولفه شکرگذاری نعمت‌ها، امروزه یکی از مباحث روان‌شناسی مثبت است؛ وقتی زوجین، همسر خود را به عنوان نعمتی از طرف خداوند ببینند و به خاطر ویژگی‌های خوب همسرشان، از خداوند سپاسگزاری نمایند، همیشه این ویژگی‌ها را در نظر داشته و قدردان همسر خود هستند. زیرمولفه دیگر سبک زندگی امام حسین (علیه السلام)، صداقت است، حضرت، درباره صداقت می‌فرمایند: راست‌گویی، عزت است و دروغ‌گویی، ناتوانی است (بحرانی، ۱۳۸۵: ۶۶). نقش صداقت در زندگی مشترک بر کسی پوشیده نیست؛ چراکه صداقت زمینه اعتماد متقابل زوجین را فراهم می‌آورد. از دیگر مسائل مهم که در سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) جلوه ویژه‌ای دارد، تمرکز بر دعا و مناجات است. زوجین جوان می‌توانند با پررنگ کردن این مولفه در زندگی خود، نه تنها الگویی برای فرزندان‌شان باشند بلکه خود از آرامش روحی و پاداش معنوی حاصل از

معنویت با خدا بودن بهره‌مند شوند. دو زیر مولفه آخر سبک زندگی امام حسین (علیه السلام)، مرگ آگاهی و صبر (تاب‌آوری) است. مرگ آگاهی، مولفه‌ای معنوی است که در همه لحظات زندگی امام حسین (علیه السلام) به چشم می‌خورد، مرگ آگاهی، به معنای اهمال کاری در زندگی دنیوی و غفلت از آن نیست، بلکه به معنای توجه افزون‌تر به آینده جاویدی است که پیش روی انسان قرار دارد. زوجین جوان اگر همیشه به مسئله مرگ توجه داشته باشند، در زندگی تنها به خداوند توکل می‌کنند، از ستم کردن بر یکدیگر، زیاده‌خواهی‌ها دست می‌کشند بلکه سعی می‌کنند در زندگی خود با نیم‌نگاهی به آینده از در کنار هم بودن لذت برده و قدر لحظات زندگی خود را بدانند و در عین حال در سختی‌ها و مشکلات زندگی به خدای یکتا تکیه کرده و خود را به او سپرده و صبر را پیشه می‌کنند و با کوچک‌ترین کاستی در زندگی از پا در نمی‌آیند. در بحث از مولفه‌های سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) برخی از مولفه با یکدیگر همپوشانی داشتند که جمع‌بندی نهایی در جدول ارائه شده، در ذیل یک عنوان کلی تعریف شده‌اند.

نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، واکاوی سبک زندگی خانوادگی امام حسین (علیه السلام) با تاکید بر روابط با همسر و فرزندان ایشان بود. از آنجا که در جامعه‌ای با الگوهای کامل دینی، الگوگیری از سرمایه‌های دینی - اجتماعی از مهم‌ترین عوامل تحکیم بنیان خانواده است، در این پژوهش سعی شد با مطالعه سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) به یکی از مجهولات آموزه‌های اسلامی در بعد روابط خانوادگی ایشان پاسخ روشنی داده شود؛ چرا که در پژوهش‌ها و کتاب‌های مرتبط با زندگانی امام حسین (علیه السلام)، واقعه عاشورا چنان تاثیر شگرفی بر روح جامعه و اندیشه نویسندگان داشته است که کمتر به روابط خانوادگی ایشان پرداخته شده است؛ هر چند خود واقعه عاشورا به‌ویژه در ارتباط با مولفه تاب‌آوری نه تنها برای فرزندان امام حسین (علیه السلام) که برای تمام بشریت درس بزرگی بود و در این پژوهش نیز به آن پرداخته شد. نتیجه‌ای که از این پژوهش گرفته می‌شود این است که سبک زندگی خانوادگی امام حسین (علیه السلام) متناسب با حیات مادی و معنوی خانواده در تمام ادوار تاریخی است. به این دلیل که در اسلام، تنها به آراستگی زن برای مرد توجه نشده است. امام حسین (علیه السلام)، خود به آراستگی

اهمیت می‌داده‌اند؛ آراستگی در افزایش جذابیت‌های زناشویی موثر است. صله رحم با تقویت حمایت اجتماعی، سبب شادی زوجین و فرزندان آن‌ها می‌شود. خوش خلقی و خوش رفتاری با همسر و فرزندان در دوام زندگی و تحمل سختی‌ها بسیار موثر است. سبک زندگی امام حسین (علیه السلام)، سرمشق زوجین جوان در مسئله تمکین زن، وفاداری به همسر، رازداری در کانون خانواده، مدارا با همسر و تربیت فرزند می‌باشد. تقویت توانایی‌های کلامی و آموختن فرهنگ نصیحت و نصیحت‌پذیری در بستر خانواده از آموزه‌های این سبک زندگی است که در تفاهم زوجین و شیوه تربیتی فرزندان می‌تواند نقش داشته باشد. رعایت اصل بخشش، بذل‌خوبی و ملایمت در نقد از یکدیگر و امر به معروف و نهی از منکر، نمونه‌هایی از سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) است که در خانواده سبب افزایش دوستی‌ها، محبت، پیشرفت و تعالی در مسیر زندگی می‌شود. تقسیم اوقات روز و در نظر گرفتن بخشی از آن برای تفریح، در بهبود روحیه اعضای خانواده موثر است. کنترل خشم و ابراز عشق و علاقه، عنصر کلیدی پابندی اعضا به کانون مقدس خانواده است. ایثار و از خود گذشتگی زوجین، شکرگذاری نعمت همسر و فرزند و صادق بودن با آنان، در نظر گرفتن بخشی از زمان برای عبادت و توجه به مسئله مرگ برای در لحظه زیستن و لذت بردن از زندگی بر مبنای دین، و صبر در مشکلات زندگی، از دیگر آموزه‌های متعالی سبک زندگی امام حسین (علیه السلام) بود که گویای توجه حضرت به تمام ابعاد زندگی به‌ویژه ابراز آشکار عشق و محبت به همسر و فرزندان است.

منابع

۱. احمدی، حبیب‌الله (۱۳۸۷)، همسران امام حسین علیه السلام، مجموعه مقالات همایش امام حسین علیه السلام، قم: موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
۲. احمدی، محمدرضا (۱۳۸۵)، «مبانی روان‌شناختی ارتباط والدین با فرزندان در محیط خانواده»، معرفت، ش ۱۰۴.
۳. امیدی، ابوالفضل (۱۳۹۲)، اخلاق همسرمداری در قرآن و روایات، پنجمین همایش ملی سفینه‌النجاة عصر ما، تبریز: دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.
۴. باقرپور، مریم (۱۳۹۲)، سبک زندگی زن از منظر قرآن و روایات (مورد مطالعه: روایات باب النکاح)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
۵. بحرانی، عبدالعظیم مهتدی (۱۳۸۵)، آموزه‌هایی از اخلاق امام حسین علیه السلام، ترجمه: انصاری، غلام‌حسین، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۶. بدیعیان گورتی، راضیه؛ میرشاه جعفری، سیدابراهیم و محمدجواد لیاقت‌دار (۱۳۹۰)، «الگوی روابط انسانی عزت‌مدار با تاکید علیه السلام بر سیره امام حسین علیه السلام»، تربیت اسلامی، سال ۶، ش ۱۳.
۷. بیاتی، جعفر (۱۳۸۶)، اخلاق حسینی، ترجمه: موسی دانش، مشهد: انتشارات بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۸. پناهی، علی‌احمد (۱۳۸۷)، «خانواده از منظر دین و روان‌شناسی»، ماهنامه معرفت، سال هفدهم، ش ۱۳۵.
۹. _____ (۱۳۹۱)، «دو اصل اخلاقی شاخص در روابط همسران (حسن‌ معاشرت و پاکدامنی همسران)»، ماهنامه معرفت اخلاقی، سال سوم: ش ۳.
۱۰. _____ (۱۳۹۴)، «سبک اهل بیت در همسرمداری»، فصلنامه اسلام و روان‌شناسی، ش ۱۶.
۱۱. حالت، ابوالقاسم (۱۳۶۲)، کلمات قصار حسین ابن علی علیه السلام، قم: انتشارات بهجت

۱۲. حکیم، سیدمنذر و عدی غریباوی (۱۳۸۸)، پیشوایان هدایت - ۵؛ سیدالشهدا حضرت امام حسین (علیه السلام)، ترجمه: عباس جلالی، قم: انتشارات مجمع جهانی اهل بیت (علیهم السلام).
۱۳. حیدری، فریبا (۱۳۹۲)، تدوین بسته‌های آموزشی مهارت‌های زندگی زناشویی مبتنی بر نظریه‌های مشاوره ازدواج و آموزه‌های اسلام و مقایسه تأثیر این دو بسته بر رضایت زناشویی و کیفیت زندگی زوجین شهر اصفهان: پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و مشاوره، دانشگاه اصفهان.
۱۴. حیرت، عاطفه (۱۳۹۳)، تدوین مدل سبک زندگی اسلامی و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سازگاری زوجین شهر اصفهان، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
۱۵. دالوندی، اصغر (۱۳۹۱)، بررسی و تبیین نظرات، تجارب و ادراکات اساتید، روحانیون و دانشجویان دانشگاه در خصوص سبک‌های زندگی سلامت محور در فرهنگ اسلامی، تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
۱۶. دانش، عصمت (۱۳۸۹)، «افزایش سازگاری زناشویی زوج‌های ناسازگار با مشاوره از چشم‌انداز اسلامی»، مطالعات روان‌شناختی، ش ۲.
۱۷. رسولی محلاتی، سیدهاشم (۱۳۷۲)، زندگانی امام حسین (علیه السلام)، تهران: نشر فرهنگ اسلامی.
۱۸. رضایی، جواد (۱۳۸۹)، تأثیر آموزش سبک زندگی اسلام‌محور با تأکید بر نظام خانواده بر تعهد و صمیمت زوجین اراک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
۱۹. شریفی، احمدحسین (۱۳۹۱)، همیشه بهار، اخلاق و سبک زندگی اسلامی، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف.
۲۰. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۷)، تفسیرالمیزان، قم: دفتر انتشارات و تحقیقات اسلامی.
۲۱. طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵)، مجمع‌البحرین، تهران: انتشارات مرتضوی.
۲۲. طیبی، ناهید (۱۳۹۲)، بازکاوی و پژوهی درباره همسر امام حسین (علیه السلام)، تهران: انتشارات علم.
۲۳. عزیزی، عباس (۱۳۸۱)، فضایل و سیره امام حسین (علیه السلام) در کلام بزرگان، قم: انتشارات صلاة.
۲۴. غفوری گلزاده، علی (۱۳۶۸)، ده گفتار از امام حسین (علیه السلام)، تهران: نشر فجر.
۲۵. قرشی، باقر (۱۳۸۵)، حیاة الامام‌الحسین (علیه السلام)، قم: قلم مکنون.

۲۶. قمی، عباس (۱۳۸۵)، *نفس المهموم*، ترجمه: ابوالحسن شعرانی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲۷. کاشانی، حبیب‌الله (۱۳۸۵)، *تذکره الشهداء*، قم: نشر مدین.
۲۸. کامرانی‌راد، سیدامیرحسین (۱۳۹۳)، *نقش الگوهای رفتاری در سبک زندگی اسلامی*، انتشارات: پایگاه تخصصی الگوشناسی.
۲۹. کاویانی، محمد (۱۳۹۱)، *سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن*، قم: مرکز نشر اسراء.
۳۰. کجیاف، محمدباقر و حسن انوری (۱۳۹۰)، «*رابطه سبک زندگی اسلامی با شادکامی و رضایت از زندگی دانشجویان شهر اصفهان*»، *مجله روان‌شناسی و دین*، ش ۴.
۳۱. کلینی، محمد (۱۳۶۶)، *اصول کافی*، تهران: دارالکتاب الاسلامیه.
۳۲. لیتون، رالف (۱۳۸۸)، *سیر تمدن*، ترجمه: پرویز مرزبان، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۳۳. مجلسی، محمدباقر (۱۳۸۳)، *بحار الانوار*، ترجمه: سیدهاشم رسولی محلاتی، قم: بوستان کتاب.
۳۴. _____ (۱۳۸۳)، *تاریخ چهارده معصوم*، قم: انتشارات سرور.
۳۵. محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۸)، *دانشنامه امام حسین (ع)* بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ، ترجمه: عبدالهادی مسعودی، قم: انتشارات دارالحديث.
۳۶. _____ (۱۳۷۹)، *میزان الحکمه*، تهران: مرکز نشر الاعلام اسلامی.
۳۷. مطهری، مرتضی (۱۳۶۸)، *انسان کامل*، تهران: صدرا.
۳۸. موسسه دارالتعلیم القرآن‌الحکیم (۱۳۸۷)، *زنده جاوید حسین (ع)*، اصفهان: دارالتعلیم القرآن‌الحکیم.
۳۹. مهدوی‌کنی، محمدسعید (۱۳۸۶)، «*مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی*»، *فصلنامه مطالعات سبک زندگی*، ش ۱.
۴۰. _____ (۱۳۸۷)، *دین و سبک زندگی (مطالعه موردی شرکت کنندگان در جلسات مذهبی)*، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۴۱. نوروزی، رضا و راضیه بدیعیان‌گورتی (۱۳۸۸)، «*تربیت دینی در سیره امام حسین (ع) در واقعه عاشورا*»، *مجله اندیشه دینی*، ش ۳۳.
۴۲. بناری، علی همت (۱۳۷۹)، «*امام حسین (ع) و تربیت فرزندان*»، *فرهنگ کوثر*، ۳۸.
۴۳. _____، «*امام حسین (ع) و تربیت فرزندان*»، *فرهنگ کوثر*، ش ۳۹.